

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 14^{ΗΣ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2004

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Γ. Β. Καβαδία, «Έλλάς - Στις ρίζες ενός πολιτισμοῦ», ὑπὸ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ
κ. Κωνσταντίνου Ἰ. Δεσποτοπούλου.

Τὸ βιβλίον τοῦ Καθηγητοῦ Γ. Β. Καβαδία «Έλλάς – Στις ρίζες ἐνὸς πολιτισμοῦ», ἐνέχει ἐμβρίθεια ἐπιστημονικοῦ συγγράμματος κοινωνιολογίας τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ θέλητρο συχνὰ δοκιμίου μὲ ποιητικὴ ἔξαρση. Ὁ συγγραφέας διαθέτει ἐφόδια ἐπιστήμονα κοινωνιολόγου τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ σύνδρομο βαθύ συναίσθημα πατριωτισμοῦ. Ἐκφραστικώτατοι προβάλλουν οἱ τίτλοι τῶν πέντε μεγάλων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου: «Ἐπ’ ἀτρυγέτοιο θαλάσσης»· «Ἄπτεται ὀρέων καὶ φλογίζονται»· «Ἐλευθερίας ἄθλημα»· «Ρόδον τὸ ἀμάραντον»· «Ἑλλήνων Αὐδὴ – Σκιαγράφημα».

Στὸ πρῶτον κεφάλαιον «Ἐπ’ ἀτρυγέτοιο θαλάσσης», περιγράφεται ἡ σὲ μέγα βαθμὸν οἶονεὶ σύμφυση τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους μὲ τὴν θάλασσαν· ἐξιστορεῖται καὶ ἀξιολογεῖται, παραστατικὰ ἢ καὶ συναρπαστικὰ, ἔστω κάποτε πλατειαστικὰ, ἡ κατορθωμένη συνάφεια τῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν θάλασσαν, ἐπὶ σαράντα σχεδὸν αἰῶνες, ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους ἕως τὴν ἐποχὴν μας, καὶ ἡ καιρία συμβολὴ τῆς γιὰ τὴν διάπλαση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· παρουσιάζονται οἱ περίοδοι ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τοῦ ναυτικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἢ καὶ τῶν ἀντίστοιχων μεταπτώσεων πλοῦτος καὶ ἰσχύος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, κατὰ ἔκδηλον στὴν Ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας ἰδιαίτερα· ἐπισημαίνονται οἱ εὐνοϊκοὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας γεωγραφικοὶ ὅροι, ἀλλὰ καὶ οἱ φοβερῆς δυσχέρειες στὴν ἄσκησιν τῆς ναυτιλίας ἀπὸ τὴν ἀντίδραση τῶν ἐχθρικών ναυτικῶν δυνάμεων ἢ κάποτε καὶ δραστήριων πειρατῶν. Καὶ τελειώνει, τὸ ὑμνητικὸν τῆς ναυτοσύνης τῶν Ἑλλήνων κεφάλαιον αὐτό, μὲ τὰ ἐξῆς: «Κύριε»,

λέει ο παλιός στίχος, «ὦ κεανός σου εἶναι μέγας... Κι ἡ βάρκα μου μικρή. Ἡ ψυχὴ ὅμως τῶν Ἑλλήνων ἀποδείχθηκε πελώρια. Καὶ τραγουδώντας καὶ παλεύοντας στοὺς αἰῶνες μπόρεσε νὰ τὸν διαβεῖ καὶ νὰ τὸν νικήσει».

Ἄς μοῦ συγχωρηθεῖ νὰ ἐπισημάνω μιὰ παράλειψη. Δὲν ἐξαίρεται ἡ ναυτικὴ μεγαλοσύνη τῆς Ρόδου, στὴν ἑλληνιστικὴ προπάντων ἐποχὴ, καὶ ἡ σπουδαία γιὰ τὸ δίκαιο τῆς θάλασσας σημασία τοῦ ναυτικοῦ νόμου τῶν Ροδίων. Ὑπενθυμίζω τὴ ρῆση Ρωμαίου Αὐτοκράτορος «Ἐγὼ μὲν κύριος τοῦ κόσμου, ὁ δὲ Ρόδιος νόμος τῆς θαλάσσης».

Στὸ δεύτερο κεφάλαιο «Ἄπτεται ὄρεων καὶ φλογίζονται» ὑπάρχει ἔξαρση τῆς ἐμπνευστικῆς πρὸς μύθους καὶ ὅποιες ἄλλες μορφές πολιτισμοῦ λειτουργίας τῶν ὄρειων ὄγκων μὲ τὴ διπλὴ ὄψη τους: τρομακτικὴ, ἐπιβλητικὴ, μεγαλόπρεπη καὶ γαλήνια, ἐλκυστικὴ, μαγευτικὴ· περιγράφονται διεξοδικὰ οἱ ὄροι ζωῆς, οἱ ἔκγονοι τῆς διαμονῆς στοὺς ὄρεινους ὄγκους καὶ ἀντίστοιχα ὁ χαρακτήρας τοῦ ὄρεσίβιου ἀνθρώπου συγκριτικὰ πρὸς τὸν κάτοικο τῶν πεδιάδων, μὲ ἀναφορὰ ἐξ ἄλλου καὶ στὴ διαφορά τῆς διοικητικῆς δομῆς τῶν πεδινῶν καὶ ὄρειων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τοὺς αἰῶνες ἰδιαίτερα τῆς Τουρκοκρατίας· ἐμφατικὰ χαρακτηρίζεται ὡς μᾶλλον γνήσιος καὶ προσηλωμένος στὴν παράδοση ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς τῶν μικρῶν κοινωνιῶν στὶς ὄρεινές περιοχές. Ἐντυπωσιακὴ εἶναι ἡ ποικιλία τῶν στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ αὐτοῦ πολιτισμοῦ, ἀνὰ τίς διάφορες περιοχές τῆς ὄρεινῆς Ἑλλάδος. Ἐπισημαίνεται ἡ συμβολὴ ἐπίσης τῶν ὄρειων ὄγκων καὶ στὴν κάλυψη ἀμυντικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἀποφρακτικὰ γιὰ τὴν εἰσδυσὴ ἐπιδρομῶν.

Καὶ τελειώνει τὸ δεύτερο κεφάλαιο μὲ τὰ ἐξῆς: «Μπορεῖ οἱ κορφές, οἱ γρεμοί, οἱ χαράδρες, οἱ πλαγιές, οἱ χεῖμαρροι, τὰ δάση, νὰ εἶναι ἄγρια, σκληρά, ἀπρόσιτα, τρομερά. Τὸ παντοδύναμο χέρι τοῦ ἀνθρώπου ὅμως, τοῦ ὄρεινοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἐγγίζει...».

Τὸ τρίτο κεφάλαιο, μὲ τίτλο «Ἐλευθερίας ἄθλημα», ἐνέχει ἔξαρση τῆς ἔννοιας τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἐλληνικῆς στὴ ρίζα της, καὶ προπάντων συνοπτικὴ ἔκθεση τῆς ἐπιβολῆς της ὡς ἀξίας στὸ πολιτικὸ φρόνημα καὶ στὴν πολιτικὴ δράση τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ μνεῖα τῶν κάμψεων τῆς ἠθικῆς ἐπιβολῆς της σὲ κάποιες φάσεις τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ καὶ διερευνᾶται, μὲ ἰδιαίτερη ἐπιμονή, ὁ θεσμὸς τῶν Κοινοτήτων ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ χαρακτηρίζεται ὡς τρόπος ἡμι-λειτουργίας τῆς ἐλευθερίας. Διακρίνονται μάλιστα οἱ κοινότητες σὲ ἀγροτικές, ἀστικές, ναυτικές, ἀλλὰ καὶ σὲ δημοκρατικὴς ἢ ἀριστοκρατικὴς. Συζητεῖται διεξοδικὰ, μὲ ἀξιοποίη-

ση και τῆς πλουσιωτάτης για τὸ θέμα βιβλιογραφίας, ἢ συμβολὴ τοῦ θεσμοῦ τῶν κοινοτήτων, διαφορισμένη τοπικά, στὴν αὐτοδιοίκηση τοῦ ὑπόδουλου Γένους. Διεξοδικὰ ἐπίσης ἐξιστορεῖται καὶ ἀξιολογεῖται ὁ λεγόμενος «Ἑλληνικὸς Διαφωτισμός», ἀλλὰ μὲ προβολὴ πιὸ ἔντονη τῶν παραδοσιακῶν στοιχείων, καὶ ἰδιαιτέρα τῶν παραινετικῶν πρὸς τὴν ἀπελευθέρωση. Καὶ τελειώνει τὸ κεφάλαιο μὲ στίχους τοῦ Ἑλύτη «...ἐλευθερία, γιὰ σένα θὰ δακρῦσει ἀπὸ χαρὰ ὁ ἥλιος».

Τὸ κεφάλαιο «Ρόδον τὸ ἀμάραντον» εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Παναγία, Μητέρα τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἱερὸ στοιχεῖο τῆς ψυχῆς τῶν Ἑλλήνων κατ' ἐξοχήν. Εἰσαγωγικά, γίνεται ἀναφορά, ἐμπεριστατωμένη ἀρχαιολογικά, στὶς «πανάρχαιες καὶ παγκόσμιες δοξασίες τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς Μάνας τοῦ Παντός», διαδομένες στὴν περιοχὴ τῆς Εὐρασίας, καθὼς καὶ γιὰ τὴν παρουσία τῆς Ἰδέας τῆς Μεγάλης Μάνας στὸ ἑλληνικὸ πάνθεο ἐπίσης. Ἀκολουθεῖ ἐκτενεστάτη παράθεση τῶν ἀναρίθμητων ὑμνητικῶν τῆς Παναγίας ἐπιθέτων ὡς Ὑπεραγίας καὶ μνεῖα τῶν ἀντίστοιχων βαθύψυχων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ βιωμάτων, καθὼς καὶ πλήθους εἰκόνων καὶ πλήθους κτισμάτων λατρείας της, ἐνδεικτικῶν τῆς ἐνυπαρξίας της μύχια στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων, ὡς ὑπερβατικῆς μεσολαβήτριας πρὸς τὸν Θεό, μὲ τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς μητρικῆς στοργῆς της γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ τελειώνει τὸ κεφάλαιο μὲ τὴν ἐπισήμανση «Γιὰ τοὺς Ἑλληνες... στὴ λαϊκὴ πολιτιστικὴ παράδοση... τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου τὴ ζεσταίνει ἡ λαϊκὴ λατρεία τῆς Παναγίας».

Τὸ πέμπτο κεφάλαιο «Ἑλλήνων Αὐδὴ – Ἡ γλωσσικὴ διαχρονία» χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα ὡς «σκιαγράφημα» ὑπαινιγμὸς γιὰ τὴν ἰσχνὴ συγκρότησή του συγκριτικὰ πρὸς τὰ προηγούμενα τέσσερα κεφάλαια, ὅπου οἱ τέσσαρες ἀντίστοιχα «πυλῶνες» τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Στὶς ὀλίγες ὅμως σελίδες τοῦ πέμπτου κεφαλαίου, προβάλλεται ὁ πέμπτος «πυλῶνας»: ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, μὲ τὴν ἀδιάκοπη, ἐπὶ τέσσαρες χιλιετίες, ἐνεργὸ στὴν Ἱστορία παρουσία της καὶ ὅ,τι αὐτὸ σημαίνει γιὰ τὸν πολιτισμό, καὶ μὲ τὴ συμβολὴ της ἰδιαιτέρα στὴ διάπλαση πολλῶν ἄλλων γλωσσῶν πρὸς ἐπάρκειά τους γιὰ τὴν ἔκφραση τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἀντίστοιχη μὀρφωση πολλῶν ἀνθρώπων.

Στὸ «Ἐπιμύθιο», μετὰ ὑπομνήσεις θεωρημάτων γιὰ τὴ γένεση καὶ τὴ λειτουργία τοῦ πολιτισμοῦ γενικά, ἐξαίρονται συγκεκριαίωτικά, τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἥθους τῶν Ἑλλήνων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα τονίζεται: «Ἡ σχέση μὲ τὴν ὑπέρβαση, ἢ μεταφυσικὴ ἀνησυχία τῶν Ἑλλήνων, ἢ προσωπικό-τητά τους δὲν κυριαρχεῖται ἀπὸ φόβο, ἀλλὰ ἀπὸ ἐμπιστοσύνη καὶ ἀγάπη. Στὴν

ψυχή τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπάρχει θέση γιὰ σκοτεινοὺς φόβους καὶ μυστικὲς ἐνα-
τενίσεις. Ὁ λαμπρὸς οὐρανὸς τοῦ τόπου, οἱ γελαστὲς θάλασσες τοῦ Αἰγαίου... γε-
μίζουν φῶς καὶ ἤρεμο θάμβος τὴν ψυχή καὶ φέρνουν αἰσιόδοξα μηνύματα».

Κάποιες σελίδες τοῦ βιβλίου ἐνέχουν – ἀπὸ ἔλλειψη ἐπεξεργασίας, εἰκάζω –
καὶ συγγραφικὲς τεχνικὲς ἀδυναμίες, δηλαδὴ πλατειασμοὺς προπάντων καὶ πτώ-
σεις τοῦ ὕφους. Οἱ πλεῖστες ὅμως σελίδες ἔχουν καὶ νοηματικὴ πυκνότητα καὶ
στερεὸ ἢ καὶ πλούσιο ὕφος. Ὁ ἀναγνώστης, διαμέσου αὐτῶν, συμμετέχει στὴν
πνευματικὴ εὐφροσύνη τοῦ συγγραφέα.

Στὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος καὶ
ἔπειτα ὁ Φῶτης Κόντογλου, μὲ διαφορετικὸ ἦθος ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, πρόβα-
λαν πρὸς τὴ γενεὰ τους τὸ βαθύψυχο βιώμα τους γιὰ τὴν οὐσία τῆς ἑλληνικῆς
πνευματικότητος καὶ τὶς ἔκγονές του παραινέσεις τους, ἀντλώντας καὶ οἱ δύο
ἀπὸ τὸν αὐτόχθονα πολιτισμὸ, ἐξιδανικευτικὰ ἐννοημένον, καὶ ἀποκλείοντας ἀνέν-
δοτα, ὡς βεβηλωτικὲς σχεδόν, ὅποιες ἔννοιες εἶτε ἀξίες τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ
πολιτισμοῦ.

Τὸ βιβλίον «Ἑλλάς – Στὶς ρίζες ἑνὸς πολιτισμοῦ», γραμμένο στὰ πρῶτα χρό-
νια τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου αἰῶνα καὶ ἀπὸ κοινωνιολόγο τοῦ πολιτισμοῦ, κάτοχο καὶ
δυτικο-εὐρωπαϊκῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ δίχως ἀξιώσεις ἱεροφάντη περίπου, ὅπως
ὁ Γιαννόπουλος, εἶτε καλλιτέχνη-διδάχου, ὅπως ὁ Κόντογλου, διαφέρει εὐλόγα σὲ
πνεῦμα καὶ σὲ ὕφος ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν δύο φημισμένων ταγῶν τοῦ νεοελληνικοῦ
πολιτισμοῦ. Ἡ νηφάλια ὅμως, ἐπιστημονικὴ προσπέλαση τοῦ θέματος, ἀν καὶ
ὄχι δίχως σύνδρομο ἔντονο καὶ συναίσθημα φιλοπατρίας, παρέχει πιὸ σύμμετρη
πρὸς τὴν πραγματικότητα περιγραφή καὶ ἀξιολόγησι τῶν διαφόρων στοιχείων
τοῦ πολυδιάστατου αὐτοῦ θέματος, καθὼς καὶ πιὸ ἑναρμονισμένη πρὸς τὶς προ-
τιμήσεις καὶ πρὸς τὴ νοοτροπία τῶν ἀναγνωστῶν συγγραμμάτων θεωρίας τοῦ
πολιτισμοῦ στὴν ἐποχὴ μας. Ἐξ ἄλλου, κάποιες σελίδες τοῦ βιβλίου, καὶ ἰδιαίτε-
ρα τοῦ κεφαλαίου «Ρόδον τὸ ἀμάραντον», παρέχουν στὸν αὐστηρὰ «νεωτερικὸ»
ἀναγνώστη ἐντύπωση ἀναχρονισμοῦ κάπως, δηλαδὴ σὰν νὰ ἔχουν γραφεῖ πρὶν
ἀπὸ ἡμισυ αἰῶνα. Ἐμεῖς χαιρετίζομε τὴν αἰσθαντικὴν καὶ τὴν ἐπιστημοσύνην
καὶ τὸν γόνιμο πνευματικὸ μόχθο τοῦ συγγραφέα τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ βιβλίου.